

1

*Спеціалізованій вченій раді
К 35.874.03 у Львівському державному
університеті безпеки життєдіяльності*

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена НАПН України, академіка-секретаря Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України Ничкало Неллі Григорівни на дисертацію Манюк Любові Володимирівни **«Підготовка майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в університетах США»**, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

У світовій науковій думці, важливою складовою якої є компаративістика, відбуваються динамічні наукознавчі процеси. Об'єктивне осмислення здобутків національних культур, систем освіти різних країн, їх соціально-економічного поступу стає їх результатом. Зростання в нашій державі інтересу до порівняльно-педагогічних досліджень є закономірним процесом, зумовленим сукупністю внутрішніх і зовнішніх чинників.

Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси впливають на модернізацію національних систем освіти. Перед системою медичної освіти України постають нові завдання, адже поряд з іншими соціально-економічними галузями особливо охорона здоров'я потребує впровадження європейських і світових стандартів в освіті та науці з урахуванням світових тенденцій.

У системі підготовки майбутніх лікарів науковці виокремлюють низку компетентностей медичного працівника, зокрема: освітньо-професійних, морально-етичних, деонтологічних, комунікативних. Формування майбутнього лікаря з гуманістично-орієнтованим мисленням, толерантністю, здатного до здійснення ефективної взаємодії з пацієнтами, членами їхніх родин, а також з колегами, управлінським персоналом є одним із важливих завдань Концепції розвитку вищої медичної освіти в Україні (2008 р.). Прогностичні положення щодо професійної підготовки майбутніх фахівців викладено у Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), Білій книзі національної освіти України та Національних доповідях про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (за редакцією В. Г. Кременя, 2011, 2016 рр.), у Законах України «Про освіту» (1991 р.), «Про вищу освіту» (1992, 2014 рр.), що потребує обґрунтування і утвердження реальних пріоритетів у державній політиці в галузі освіти і науки.

Актуальність дослідження Л. В. Манюк зумовлюється також тим, що стрімкий розвиток новітніх технологій посилює необхідність їх системного використання у фаховій комунікативній підготовці майбутніх лікарів. Такий

підхід сприятиме забезпеченню підвищення якості навчання в медичних університетах нашої країни. Реалізація нових завдань потребує оновлення навчальних планів і впровадження інновацій відповідно до положень законів України «Про внесення змін до основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» (2011 р.), «Про Національну програму інформатизації» (1998 р.), «Про дистанційне навчання» (2013 р.), Концепції розвитку охорони здоров'я населення України (2000 р.), Концепції реформування системи підготовки лікарів в Україні згідно з вимогами Болонської декларації (2005), Концепції розвитку вищої медичної освіти в Україні (2008), Концепції інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013–2018 рр. та інших документів загальнодержавного значення.

Результати порівняльно-педагогічних досліджень, присвячених проблемам медичної освіти, засвідчують, що цілеспрямована підготовка майбутніх лікарів до професійної комунікації із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій системно здійснюється у розвинутих країнах світу. Саме тому є доцільним вивчення їх інноваційного досвіду в галузі вищої медичної освіти, науки та комунікативної підготовки. У цьому контексті дисертаційне дослідження Л. В. Манюк є своєчасним. Адже виявлення прогресивних ідей зарубіжного досвіду в підготовці майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ, зокрема в університетах США, в процесі модернізації вищої освіти України є важливим завданням компаративістів.

Науковий пошук з теми «Підготовка майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в університетах США» здійснювався відповідно до спільної науково-дослідної теми вищого державного закладу України «Українська медична стоматологічна академія» (м. Полтава) та Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького «Удосконалення змісту та засобів навчання іноземної і латинської мов у вищих медичних навчальних закладах IV рівня акредитації» (РК № 0115U001113), а також науково-дослідної теми «Психолого-педагогічна підготовка фахівців до діяльності в особливих умовах та її психологічний супровід» (РК № 0116U005307), що досліджується у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації Л. В. Манюк, та їх вірогідність забезпечується чіткістю окреслених кваліфікаційних ознак дослідження – визначенням мети, об'єкта і предмета дослідження, а також підтверджується коректністю формулювання дослідницьких завдань, теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень, широкою джерельною базою дослідження, добром комплексу дослідницьких методів, адекватних меті та завданням наукового пошуку. Так, з

метою дослідження розвитку комп'ютерно орієнтованого навчання та навчання засобами ІКТ у вищій медичній освіті дослідниця використовує метод логіко-історичного аналізу. Синхронічний і діахронічний методи порівняльного аналізу застосовано з метою ретроспективного аналізу стану застосування ІКТ у вищій медичній школі США й України; логіко-семантичного та лінгвістичного аналізу – для уточнення змісту понять, термінів і категорій дослідження; контент-аналізу для опрацювання нормативних актів і документів органів управління медичною освітою; системно-функціональний – для виявлення особливостей і функцій ІКТ у підготовці майбутніх лікарів до фахової комунікації; структурно-системного аналізу, а також структурного моделювання – для визначення структури підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації; спостереження, тестування, анкетування – для вивчення ефективності підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ й узагальнення дослідницьких даних; мультиваріативного аналізу та кваліметрії – з метою систематизації результатів опитування студентів-медиків щодо використання ІКТ та Інтернету в навчальному процесі. Використані методи є взаємопов'язаними, що уможливило комплексне вивчення досліджуваної проблеми.

Дисертація Л. В. Манюк має науково обґрунтовану структуру: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. У додатках (с. 256-354) представлено: оригінальні навчальні плани підготовки майбутніх лікарів у США та Україні; детальні описи дисциплін, орієнтованих на розвиток фахової комунікативної компетентності майбутніх лікарів у США та Україні; 25 таблиць із матеріалами порівняльного аналізу підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у США та нашій країні; окремі авторські розробки для навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації англійською мовою засобами та ін.

Наукова новизна дослідження є незаперечною. Вона полягає в тому, що Л. В. Манюк вперше цілісно проаналізовано особливості підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації в університетах США, охарактеризовано форми, методи і технології їхньої підготовки до фахової комунікації засобами ІКТ в університетах США. Автором обґрунтовано положення щодо реалізації принципу пацієнтоцентризму й творчого використання ІКТ, зокрема електронних мобільних технологій і соціальних сервісів у фаховій комунікативній підготовці студентів-медиків.

У першому розділі дисертації (с. 14-61) викладено результати аналізу досліджуваної проблеми в теоретико-педагогічному контексті. Підготовка майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ розглядається як педагогічна технологія використання сукупності інструментів комунікативної

взаємодії між суб'єктами за допомогою комп'ютерних мереж, цифрових технологій, Інтернет-ресурсів, електронних соціальних сервісів, віртуальних тренажерів із метою розвитку фахових комунікативних компетентностей майбутніх лікарів (с. 37). Мета підготовки до фахової комунікації полягає в розвитку комунікативних компетентностей у галузі охорони здоров'я, що охоплює формування фахового мислення та мовленнєвих умінь, оволодіння сукупністю професійних навичок, мовленнєвих умінь, соціально та професійно важливих якостей, нової філософії професійної діяльності, що сприяє формуванню з метою формування готовності до інтерпрофесійної та інтрапрофесійної комунікації в розмовному, офіційно-діловому, науковому, навчально-науковому стилях фахової комунікації з використанням фахової мови в освітньому процесі. Ми також позитивно оцінюємо здійснене уточнення змісту понять «фахова комунікація лікарів», «підготовка до фахової комунікації», «підготовка майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ».

Заслугове позитивної оцінки міждисциплінарний аналіз змісту понять, пов'язаних з використанням ІКТ у галузі охорони здоров'я. За його результатами виявлено, що у вищій медичній освіті вони реалізуються за допомогою технологій: 1) електронної охорони здоров'я (телемедицина та ін.); 2) електронного навчання (веб-доповнене навчання, м-навчання); 3) штучного інтелекту (віртуальні пацієнти, електронні тренажери); 4) мобільних і мережних сервісів електронного навчання (електронні мобільні пристрої, освітні ресурси соціальних мереж).

Значний науковий інтерес викликає зміст другого розділу «Організаційно-педагогічні засади підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ в університетах США» (с. 62-136). На основі аналізу матеріалів спеціалізованих видань, журналів, збірників наукових праць США, законодавчих і нормативних актів, офіційних документів і матеріалів 23 американських і міжнародних організацій та асоціацій в галузі освіти та охорони здоров'я, навчально-методичних видань, освітніх програм, навчальних планів підготовки майбутніх лікарів та 42 програм навчальних дисциплін дисертанткою на належному теоретичному рівні обґрунтовано організаційно-педагогічні засади підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в університетах США.

Здійснивши порівняльний аналіз матеріалів 46 університетів США за результатами світових та американських рейтингів (Додаток Б.4, с. 261-264), Л. В. Манюк виокремила 20 з них, визнаних провідними. В основу критеріїв такого визначення покладено показники якості медичної освіти і науки відповідно до світових й американських рейтингів (с. 69-70). На основі

вивчення їх діяльності: схарактеризовано сучасний стан та перспективні напрями модернізації освітнього процесу (с. 70-71); висвітлено дидактичні та організаційні особливості фахової комунікативної підготовки майбутніх лікарів під час навчання в університеті (с. 87-88); проаналізовано процес інформатизації вищої медичної освіти у США та досвід використання ІКТ (с. 96-103), комп'ютерно орієнтованих навчальних систем (с. 104-114), електронних мобільних технологій (с. 115-121) і соціальних сервісів (с. 122-134) під час фахової комунікативної підготовки майбутніх лікарів. Реалізація такого дослідницького підходу сприяла забезпеченню логічності, послідовності і цілісності наукового пошуку, а в сукупному результаті – його вірогідності.

У третьому розділі дисертації (с. 137-189) дисертанткою викладено стан підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у ВМНЗ України. З урахуванням виявлених передумов підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у США здійснено порівняльно-педагогічний аналіз досвіду використання ІКТ для розвитку навичок фахової комунікації студентів-медиків в університетах США й України. Тут схарактеризовано визначені критерії, за якими здійснювалося порівняння навчальних планів окремих ВМНЗ України та університетів США, а саме: цільовий, нормативно-правовий, організаційний, змістовий, технологічний, стратегічний і результативний (с. 174).

Зміст рукопису дисертації є науково обґрунтованим і логічно послідовним, відповідає темі дослідження, повністю розкриває сутність обраної проблеми. Підкреслимо достатньо кваліфікований науковий стиль, що позначилося на узагальненні проміжних і кінцевих результатів дослідження. Представлені в дисертації ілюстративні матеріали у формі таблиць і рисунків (12) розкривають та уточнюють оригінальні дослідницькі матеріали.

У процесі наукового пошуку Л. В. Манюк виявила високий рівень компаративістичної компетентності, коректність у використанні джерел, що свідчить про її методологічну зрілість, наукову чесність, а також продемонструвала авторську точку зору, належну наукову і професійну етику під час аналізу доробку інших дослідників.

Заслуговує на увагу теоретичне обґрунтування можливостей використання прогресивних ідей американського досвіду для модернізації освітнього процесу та вдосконалення підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у вітчизняних медичних університетах, а також прогностичної моделі підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ (с. 184). Автором запропоновано сучасні дидактичні підходи до змістового та навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх

лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у медичних університетах України.

Ми також позитивно оцінюємо авторські рекомендації щодо творчого використання прогресивних ідей американського досвіду у фаховій комунікативній підготовці майбутніх лікарів у нашій країні. Автор пропонує системне проведення важливих заходів на стратегічному, змістовому та організаційному рівнях. Подальшого розвитку набули положення щодо пацієнтоорієнтованого підходу у професійній підготовці майбутніх лікарів та пріоритетних напрямів розвитку вищої медичної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів.

Цінність результатів цього дослідження полягає в його практичному значенні, а саме: розробленні та впровадженні авторського комплексу навчально-методичного забезпечення для підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у вищій медичній школі України. Цей комплекс охоплює: навчальний посібник, електронний навчальний курс, електронний освітній ресурс у соціальній мережі Facebook і два навчально-методичні посібники.

Результати дослідження Л. В. Манюк мають незаперечне теоретичне значення для порівняльної професійної педагогіки. Вони є перспективними й можуть використовуватися науково-педагогічними працівниками вищої медичної школи для: опрацювання навчальних планів та освітніх програм підготовки майбутніх лікарів; модернізації освітнього процесу та комунікативної підготовки у ВМНЗ; удосконалення програм навчальних дисциплін, спрямованих на розвиток фахової комунікації, розроблення підручників, навчальних посібників та електронних освітніх ресурсів з основ фахової комунікації у галузі охорони здоров'я, методичних рекомендацій, викладання курсів з фахової комунікації рідною та іноземними мовами, а також для підготовки пропозицій до проектів законів та підзаконних актів з проблем медичної освіти.

Л. В. Манюк здійснено належний теоретичний аналіз наукових і документальних джерел з проблеми дослідження. Нею опрацьовано 492 джерела, з яких – 231 англійською мовою.

Основні наукові положення та практичні рекомендації дослідження обговорювалися на 13 наукових міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. За результатами дослідження дисертанткою опубліковано 25 одноосібних праць, в яких відображено основні положення та результати порівняльно-педагогічного наукового пошуку, а саме: 1 навчальний та 2 навчально-методичні посібники; 7 статей - у наукових фахових виданнях України (у тому числі 1 – в електронному науковому фаховому виданні), 2 – у

збірниках наукових праць інших країн; 13-у збірниках матеріалів конференцій, з яких 2 – у зарубіжних виданнях, що дозволяє дійти висновку щодо достатності оприлюднення наукових положень, висновків і рекомендацій результатів наукового пошуку у друкованих виданнях.

Загальні висновки відображають основні наукові результати наукового пошуку. Їм притаманна вірогідність й належне наукове обґрунтування. У них досить повно, логічно й аргументовано узагальнено результати завершеного дослідження, а також схарактеризовано рекомендації щодо творчого використання його результатів, окреслено перспективи подальшого дослідження цієї міждисциплінарної проблеми. Дисертація оформлена відповідно до вимог, нормативних документами.

Отже, експертиза рукопису дисертації Л. В. Манюк дає підстави стверджувати, що автор володіє методологією і методикою порівняльно-педагогічних досліджень, що уможливило формулювання теоретично й методологічно обґрунтованих висновків. Автореферат повністю відповідає змісту дисертації, належним чином висвітлює узагальнені висновки за результатами наукового пошуку. Виклад проміжних і кінцевих результатів дослідження здійснено українською літературною мовою.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Л. В. Манюк, висловимо окремі зауваження та побажання:

1. Здійснений нами аналіз змісту дисертації уможливив виявлення того, що в першому і третьому розділах недостатньо увагу приділено психологічним аспектам фахової комунікації. Л. В. Манюк не повною мірою скористалася можливістю врахування результатів досліджень з цієї проблеми українських психологів (медичної психології, трансформації комунікативної компетентності психолога, взаємодії інформаційного та освітнього просторів, розвивального ефекту інформаційно-комунікаційних технологій навчання).

2. Не можна вважати вдалою назву параграфа «Методологічні аспекти підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій» першого розділу дисертації. Таке формулювання недостатньо відображає зміст дослідницького матеріалу, викладеного в цьому параграфі. Безумовно, тут йдеться про методологічні засади, а не про окремі аспекти.

3. У науковому апараті, характеристиці наукової новизни і теоретичного значення дослідження, а також у змісті розділів дисертації використовується формулювання «організаційно-змістові особливості підготовки майбутніх лікарів». На нашу думку, його не можна вважати науково обґрунтованим, оскільки у дидактиці відбір і структурування змісту навчального матеріалу має передувати організації освітнього процесу.

4. Поряд з аналізом наукових і навчально-методичних джерел було б доцільно здійснити більш широкий аналіз статистичних даних у галузі охорони здоров'я України, що сприяло б об'єктивному визначенню рівня медичного обслуговування населення, забезпеченості медичної галузі лікарями та відповідно поглибило б аналіз стану професійної підготовки лікарів у нашій країні, зокрема комунікативної.

5. У дисертації та авторефераті недостатньо простежується критичний аналіз (авторська оцінка; свої міркування щодо причин серйозних недоліків у системі вищої медичної освіти України, зокрема у професійно-комунікативній підготовці майбутніх лікарів).

6. В основному тексті дисертації варто було б ширше викласти порівняльну характеристику цільового, нормативно-правового, соціально-економічного, організаційного, змістового, технологічного та результативного критеріїв підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у США та Україні. Вважаємо, що цей дослідницький результат є цінним і перспективним.

7. Окрім виконаного автором узагальненого порівняльного аналізу підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ, у контексті порівняльно-педагогічного дослідження доречно було б здійснити цільовий порівняльний аналіз на прикладі окремих медичних університетів України та США. Навчально-методичні матеріали щодо підготовки майбутніх лікарів у нашій країні здебільшого представлені у додатках на прикладі Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. Доцільно було б порівняти навчальні плани підготовки майбутніх лікарів медичних навчальних закладів інших регіонів України.

8. У змісті рекомендацій (розділ 3, підрозділ 3.3, с. 182-187 дисертації) щодо використання в Україні перспективних ідей досвіду підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ в університетах США, доцільно було б розширити і конкретизувати організаційний рівень та розкрити можливі перспективи впровадження пацієнтоорієнтованого підходу в систему професійної підготовки студентів-медиків.

На нашу думку, цінним науковим доробком Л.В. Манюк є англomовний навчально-методичний комплекс, для студентів-медиків третього курсу вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, які вивчають англійську мову як курс за вибором. З урахуванням практичного значення результатів дослідження рекомендуємо Л. В. Манюк підготувати відповідний навчально-методичний комплекс українською мовою й видати як навчальний посібник.

Викладені зауваження і побажання не знижують загальної позитивної оцінки наукової праці Л. В. Манюк, її теоретичного і практичного значення.

Вони також не впливають на вагомість наукового внеску дисертантки в педагогічну науку, особливо в порівняльну педагогіку.

Загальний висновок: дисертаційне дослідження «Підготовка майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в університетах США» є самостійно виконаним, завершеним, містить нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе значення для подальшого розвитку теорії і методики професійної освіти, а також порівняльної педагогіки як субдисципліни педагогіки.

Дисертація відповідає вимогам п. 11, п. 12 та п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Любов Володимирівна Манюк заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України, академік-секретар
Відділення професійної освіти
і освіти дорослих НАПН України

Н. Г. Ничкало

Н. Г. Ничкало

Особистий підпис *Ничкало Н. Г.*
стверджую
Начальник загального відділу
Національної академії педагогічних
наук України *Кривомос С. О.*